УДК 165.12:130.2:004.8
DOI: https://doi.org/10.24025/3083-7804.1412026373902

Павло КРЕТОВ,
кандидат філософських наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2593-3731

Олена КРЕТОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент
Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3947-4479

СИМВОЛІЧНИЙ ВИМІР ЦИФРОВОЇ ЕПІСТЕМОЛОГІЇ ТА ПОСТЛЮДСЬКІ ТОПОЛОГІЇ СМИСЛУ

У статті здійснено філософський аналіз символічного виміру цифрової епістемології в контексті трансформації онтологічного статусу символу в сучасній культурі. Вихідним припущенням дослідження є теза про те, що цифровізація соціальної комунікації, розвиток штучного інтелекту та алгоритмічних систем опрацювання інформації зумовлюють не лише зміну способів виробництва та поширення знання, але й трансформацію самих механізмів символізації, які визначають горизонти людського досвіду та смислогенерації. Простежено генеалогію концепту символу від античності до сучасності. Показано, що в античній традиції символ поставав як форма причетності до вищого буття, в добу Просвітництва набував рис інструмента раціонального впорядкування досвіду, у романтизмі розглядався як спосіб репрезентації нескінченного в скінченному, тоді як у філософії XX століття символ дедалі більше осмислювався як фундаментальна структура культури, мови та свідомості. Особливу увагу приділено полеміці між інструментальною та онтологічною парадигмами інтерпретації символу. Обґрунтовано, що модель символу як інструмента культурного конструювання світу виявляється недостатньою для пояснення процесів смислотворення в умовах цифрової культури, в якій символічне набуває ознак автономного середовища функціонування знання. Методологічною основою дослідження стали історико- філософський, герменевтичний, феноменологічний та компаративний методи. Оригінальність роботи полягає у концептуалізації постлюдських топологій смислу як специфічних конфігурацій символічних структур, у межах яких виробництво та циркуляція смислів здійснюються не лише людиною, але й алгоритмічними агентами. Аргументовано, що цифрова епістемологія трансформує символ із засобу репрезентації реальності на умову доступу до неї, оскільки символ у цифрову добу функціонує не стільки як знак, скільки як онтологічна структура, що визначає можливості пізнання, комунікації та конструювання життєсвіту. Практичне значення дослідження полягає у можливості

© Кретов П., Кретова О., 2026

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)

ISSN 3083-7804 (print) ISSN 3083-7812 (online)

застосування його результатів для аналізу цифрової культури, інформаційного суспільства та новітніх форм взаємодії людини і технологій. Висновується, що становлення постлюдських топологій смислу свідчить про перехід від антропоцентричної до розподіленої моделі символізації, в межах якої символ постає не об'єктом інтерпретації, а середовищем буття сучасного когнітивного агента.

Ключові слова: *символ, онтологія символу, штучний інтелект, цифрова культура, соціальна філософія, смислогенерація*

The world itself is not human.
Rosi Braidotti, Posthuman Critical Theory (2018).

Ми люди порожні
Опудала подорожні
Голови солом'яні
До купи клонимо
Гай-гай!
Наші пошепти
Перешепти
Тихі безсенсні
Мов легіт в сухих комишах…
Т. С. Еліот, «Порожні люди», пер. О. Мокровольського (2008).

Постановка проблеми. Сучасна цифрова культура актуалізує необхідність переосмислення фундаментальних категорій філософії культури та епістемології, серед яких особливе місце посідає поняття символу. Стрімкий розвиток алгоритмічних систем, мережевих комунікацій та генеративного штучного інтелекту спричиняє трансформацію механізмів виробництва знання і водночас змінює самі умови функціонування символічних структур. Якщо модерна традиція розглядала символ переважно як засіб репрезентації реальності, то цифрова доба дедалі частіше демонструє ситуацію, в якій символічні конструкції набувають статусу середовища конструювання досвіду, що демонструють сучасна тенденція до візуалізації інформації, меметичність смислу, власне, динамічні трансляційні механізми та структури медіапростору і простору соціальної комунікації. Унаслідок цього проблема символу виходить за межі семіотики, і постає питання проблематизації онтологічного статусу смислу в умовах цифрової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика символу в сучасній гуманітаристиці досліджується в межах філософії культури, медіатеорії, цифрової антропології та досліджень штучного інтелекту. В опорі на існуючі традиційні парадигмальні підходи до проблеми символу, які ми зводимо до онтологічно-есенціалістської візії (традиція Платона) та семіотично-предметної візії (традиція Аристотеля), у XXI столітті праці Л. Флоріді, М. Кекелберга, Ш. Валлор, К. Гейлз, Д. Чалмерса, Дж. Вервеке та інших авторів демонструють поступовий перехід від класичних онтологічного чи семіотичного розуміння символу до його розгляду як

складника інформаційної онтології та цифрового середовища існування знання. Сучасна філософська рефлексія щодо штучного інтелекту, цифрової онтології та трансформації символічних форм формується як багатошарова теоретична констеляція, в якій перетинаються епістемологія, феноменологія, етика технологій і нова онтологія інформації. У цьому полі Л. Флоріді (Floridi, 2011) концептуалізує фундаментальний рівень «інфосфери», розуміючи реальність як інформаційне середовище, в якому всі сутності є інформаційними агентами або процесами; цим обґрунтовано його концепт «філософія інформації», де буття редукується не до матерії чи свідомості, а до структурованої інформації. М. Кекелберг (Coeckelbergh, 2020) розвиває цю лінію в напрямі етики технологій, підкреслюючи, що цифрові системи є не нейтральними інструментами, а медіаторами моралі, які формують способи відповідальності, рішення і навіть структури турботи в техносоціальних середовищах. Ш. Валлор (Vallor, 2016) вводить концепцію «технологічних чеснот», де етика ШІ розглядається не як набір правил, а як формування практик мудрості, емпатії та відповідального судження в умовах взаємодії з автономними системами. Н. К. Гейлз (Hayles, 1999) пропонує ключове для цифрової епістемології розрізнення між інкорпорованим і позатілесним (англ. *disembodied knowledge)* знанням, підкреслюючи, що інформаційні процеси не редукуються до свідомості, оскільки функціонують у розподілених когнітивних системах. Д. Чалмерс (Chalmers, 1997) на межі століть формулює проблему «важкої проблеми свідомості» та критерії розрізнення симульованої і феноменальної свідомості, що в контексті ШІ набуває форми питання про можливість справжнього досвіду у штучних систем. На рівні масової свідомості Дж. Вервеке і С. Мастроп’єтро (Vervaeke & Mastropietro, 2024) розвивають когнітивну теорію релевантності та концепцію «потоку осмислення», в якій інтелект розуміється як здатність до адаптивного знаходження значень у складних середовищах. У цій багатовимірній теоретичній рамці цифрова онтологія символу постає як поле перетину інформаційної метафізики, етики технологічної медіації, аксіологічної епістемології дії, розподіленої когнітивності, феноменології свідомості та теорії пошуку значень і смислогенерації як емерджентного процесу.

У вітчизняній науковій думці ці тенденції також актуалізуються. Зокрема, С. Беднарський (2025) аналізує цифрові гуманітарні науки як нову епістемологічну конфігурацію, де мислення інтерпретується через дані й алгоритмічні структури; В. Атаманчук (2022) окреслює методологічний статус цифрової гуманітаристики як міждисциплінарної сфери на межі гуманітарних і цифрових наук; Т. Бутченко (2025) простежує еволюцію соціального проєктування від класичних утопій до цифрових моделей управління суспільством; І. Коломоєць (2025) концептуалізує цифровий гуманізм як нову соціокультурну модель, що поєднує технології та гуманістичні цінності; О. Сухомлин (2020) висвітлює становлення *digital humanities* як нового етапу розвитку гуманітарного знання в цифрову епоху; В. Воронкова і В. Нікітенко

(2022) стверджують, що змінюються способи сприйняття, мислення та засвоєння інформації новітньої людини цифрової (*Homo digital*).

Отже, символ більше не може бути тлумаченим як виключно стабільна антропогенна форма й культурна одиниця репрезентації смислу, а постає процесуальним хабом інфосфери, одночасно включеним в етичні режими відповідальності, когнітивні архітектури розподіленого мислення, проблематику свідомості та механізми генерації й трансформації самої ідеї значущості як умови існування значень та смислів, яка є, на наш погляд, сутнісно і формально символічною конструкцією. У цьому контексті ноезис більше не може бути описаний виключно як автономний акт свідомості. Він постає гібридною процедурою, в якій людське мислення функціонує в межах інфосфери як частково зовнішньо структурований процес. Інтенціональність розподіляється між суб'єктом і середовищем, а умови можливості мислення визначаються архітектурою інформаційних систем. Ноема, відповідно, втрачає позірну структурну стабільність і перетворюється на варіативне поле смислових актуалізацій, яке залежить від алгоритмічних режимів фільтрації, генерації та релевантності значень (наразі дихотомію «смисл» (нім. *Sinn*) та «значення» (нім. *Bedeutung*) використовуємо в традиції Г. Фреге).

Таким чином, цифрова онтологія символу в межах цієї констеляції постає як перехід від антропоцентричної моделі смислу до екосистемної, конфігуративної, де значення виникає на перетині інформаційних потоків, етичних структур дії, розподіленого когнітивного досвіду, проблеми свідомості та механізмів смислогенерації. Формується *розподілений аутопоезис символічних структур*: здатність символічних систем (культури, мови, міфів, ідеологій) самостійно підтримувати своє існування, розвиватися та відтворювати власні елементи за рахунок внутрішніх процесів, адаптуючись до змін у зовнішньому середовищі, але зберігаючи свою ідентичність у взаємодії з нелюдськими агентами й моделями смислогенерації. У результаті пізнання постає не як виключно людський акт, а як емерджентна властивість взаємодії людини, алгоритмів та інформаційного середовища, де символ є вже не виключно вказівкою на значення і способом існування смислу, а подією смислотворення в інфосфері.

Метою статті є дослідження символічного виміру цифрової епістемології через аналіз трансформації концепту символу від класичних філософських моделей до сучасних постлюдських топологій смислу.

Методологія дослідження спирається на поєднання історико-філософського, феноменологічного, герменевтичного та компаративного підходів.

Оригінальність дослідження полягає у спробі концептуалізувати постлюдські топології смислу та розподілений аутопоезис символічних структур як новий тип символічної організації цифрового досвіду на основі онтологічної моделі символу.

Виклад основного матеріалу. Історія європейської культури демонструє не лише зміну інтерпретацій символу, але й поступову трансформацію самого способу розуміння зв'язку між буттям, свідомістю та смислом. Те, що в різні історичні епохи визначалося як символ, фактично відображало панівну модель відношення людини до реальності. Саме тому історія символу є водночас історією європейської епістемології, онтології та антропології. Символ виявляється тим концептом, в якому перетинаються питання про структуру світу, природу пізнання та статус людської присутності в бутті.

Для античної свідомості символ не був ані умовною знаковою конструкцією, ані засобом передавання інформації. Давньогрецьке поняття σύμβολον первісно означало предмет, розділений між двома сторонами угоди як знак їхньої належності до єдиного цілого. Уже ця етимологія вказує на фундаментальну особливість античного розуміння символу (насамперед ознака тілесності), відповідно до якої символ є не репрезентацією відсутнього, а способом відновлення онтологічної єдності. У піфагорейській традиції символічні структури виконували функцію залучення людини до космічного порядку, тоді як у Платона символічне мислення набуває форми складної діалектики видимого та невидимого, чуттєвого й ідеального. Платонівський світ ідей не існує ізольовано від чуттєвої реальності, а виявляє себе через систему причетностей, аналогій та уподібнень, що фактично формують онтологічний простір символізації.

Особливої ваги ця тенденція набуває у неоплатонізмі, де символ стає механізмом сходження від множинності явищ до єдності першопринципу. Для Плотіна кожен рівень буття містить у собі відображення вищих онтологічних порядків, а тому світ може бути прочитаний як символічна структура, в якій буття постійно вказує на власне джерело. Середньовічна культура успадковує цю інтуїцію, однак надає їй теологічного характеру. Символ починає розглядатися як спосіб божественного самовиявлення у створеному світі. Реальність мислиться як система знаків, через які відкривається трансцендентний порядок: Августин, Псевдо-Діонісій Ареопагіт, Максим Сповідник та інші представники християнської традиції розвивають уявлення про символ як особливий спосіб присутності сакрального у профанному. Важливо, що в межах цієї парадигми символ не має самостійного значення, оскільки його смисл завжди перевищує власну предметність і вказує на реальність, яка не може бути вичерпана жодною формою репрезентації, тобто він набуває ознак трансцендентальності, що подибуємо в інтуїціях Ансельма та Августина.

Кардинальна зміна відбувається в епоху Нового часу. Формування раціоналістичної картини світу витісняє онтологічне розуміння символу та замінює його епістемологічним. Для Р. Декарта, Т. Гоббса, Д. Локка та інших представників просвітницького проєкту головним завданням мислення стає побудова універсальної системи репрезентації світу,

заснованої на принципах логічної ясності та методологічної прозорості. Символ дедалі більше ототожнюється зі знаком, а його функція зводиться до передачі інформації або впорядкування досвіду; відбувається поступова редукція символічного до функціонального. Реальність уже не прочитується як символічний текст буття, середньовічна книга Святого Духа (концепція signatura rerum, традиція від Аристотеля через Аквіната до Я. Беме), а постає як об'єкт раціонального пізнання та технічного контролю. Саме в цей період закладаються передумови сучасної інформаційної раціональності, в якій символ набуває рис операційної одиниці, придатної для формалізації та обчислення.

Водночас романтична філософія виступає своєрідною реакцією на таку редукцію. У працях Й. В. Ґете, Ф. Шеллінґа, Новаліса та С. Т. Колріджа символ повертається до центру філософської рефлексії як форма, що поєднує скінченне та нескінченне. Ґете наголошував, що символ не є алегорією, оскільки алегорія перекладає одне значення на інше, тоді як символ безпосередньо являє загальне в одиничному (пригадаймо славетну ґетевську метафору символу як «закритої літери» (Goethes Werke, 1981)). Саме тому романтична традиція відмовляється від розуміння символу як умовного позначення і трактує його як спосіб відкриття онтологічної глибини світу. Ця інтуїція значною мірою визначила подальший розвиток філософії культури та феноменології.

У XX столітті проблема символу набуває нового змісту внаслідок кризи класичної філософії суб'єкта та виникнення нових моделей творення і розуміння культури. Однією з найвпливовіших концепцій стає теорія символічних форм Е. Касірера (Cassirer, 1957). У фундаментальній праці «Філософія символічних форм» Касірер розглядає символ як фундаментальний механізм конституювання людського світу, адже людина визначається ним як *animal symbolicum*, тобто істота, яка існує не безпосередньо в природному середовищі, а в символічно організованому універсумі культури. Мова, міф, мистецтво, релігія та наука постають різними формами символічної діяльності, через які свідомість структурує досвід і надає йому смислу. Відбулося подолання вузького семіотичного розуміння символу, проте концепція філософа зберігала виразний епістемологічний характер: символічні форми тлумачились насамперед як інструменти організації досвіду, а тому онтологічний статус символу залишався вторинним щодо діяльності свідомості і частково підважувався.

Інакше кажучи, касірерівський символ є способом конструювання світу кантівським трансцендентальним суб'єктом. Саме ця теза стане предметом критики з боку низки мислителів, які прагнули повернути символу його онтологічний вимір, і насамперед у руслі релігійно-теологічної візії символу. Найпослідовніше таку позицію репрезентує О. Лосєв, стверджуючи, що символ не може бути зведений до функції означування або репрезентації, оскільки він є способом присутності сутності в явищі, являючи собою

онтологічну подію, в якій смисл і буття перебувають у нерозривній єдності (єдинороздільна цілісність): символ не вказує на реальність, а здійснює її присутність, оприявнює її. Саме тому О. Лосєв послідовно виступав проти будь-яких спроб інтерпретувати символ у межах виключно гносеологічних або семіотичних схем (Obolevitch, 2025).

Ця уявна полеміка XX століття між Е. Касірером та О. Лосєвим набуває особливої ваги в контексті сучасної цифрової культури. Якщо прийняти касірерівську перспективу, цифрові технології можуть бути описані як нові символічні форми, за допомогою яких людина організовує свій досвід. Проте така інтерпретація не пояснює ситуації, за якої цифрові середовища починають визначати самі умови можливості досвіду. Алгоритмічні системи дедалі частіше виконують не допоміжну, а конститутивну функцію щодо процесів пізнання, комунікації та прийняття рішень, людина ж бо взаємодіє зі світом через мережі символічних фільтрів, створених цифровими платформами. Унаслідок цього символ перестає бути інструментом суб'єкта і поступово набуває ознак автономної онтологічної структури.

Загалом у межах трансформованої касірерівської рамки можна точніше артикулювати статус штучного інтелекту вже не як інструмента чи технічного доповнення до пізнання, а як нову модальність символічного опосередкування реальності. Адже якщо для Е. Касірера символічні форми – це автономні способи конституювання світу (міф, мова, наука), то сучасні цифрові системи поступово формують ще один рівень – алгоритмічно-симулятивну символічність, де смисл не лише виражається, а й обчислюється, прогнозується і переформатовується в режимі реального часу. У цьому контексті важливо підкреслити: ШІ не «відображає» реальність у класичному міметичному сенсі, а реконфігурує її через статистичні кореляції, тобто через ймовірнісні структури значення. Відтак відбувається зміщення від семіотичної моделі «знак – референт» до моделі «дані – модель – предикція», де символ більше не є стабільним посередником, а стає динамічним вузлом обчислювальної операціональності.

Це дозволяє говорити про виникнення того, що можна умовно назвати *третім порядком символізації*, де перший порядок – *міфопоетичний*, в якому символ тотожний буттю (архаїчні культури); другий – *класично-семіотичний*, де символ відокремлений від реальності й функціонує як знак (від античності до модерної науки); третій – *алгоритмічний*, в якому символ не лише позначає, а й активно моделює майбутні стани реальності, подібно до використання метафоричного дискурсу в теоретичній фізиці як чи не єдиного символічного модусу виходу за межі мовного виразу недоступного досвіду.

Сучасні дослідження демонструють що новітні нейромережеві системи формують «замкнуті семіотичні контури», «епістемічні бульбашки» (С. Т. Нгуен (Nguyen, 2020)), в яких знак більше не потребує зовнішнього референта для стабілізації значення, оскільки його валідність визначається

внутрішньою узгодженістю моделі, тобто алгоритми створюють кризу референції, відокремлюючи знак від його реального значення. Також ідеться про символічну фрагментацію (*Symbolic Fragmentation*, О. С. Катрані (Qatrani, 2025)), за якої символи нового покоління часто формуються анонімно в мережевих субкультурах або генеруються штучним інтелектом. Але щойно алгоритм розпізнає в них потенціал для залучення аудиторії, він масштабує їх до глобального рівня, а людина втрачає контроль над тим, як її символ інтерпретується. Замість того, щоб об'єднувати суспільство навколо спільних знань чи картини світу (згадаймо Ліотарові коцепції війни дискурсів та деконструкції гранднарративу), алгоритмічна персоналізація ділить людей на «афективні кластери», поміщаючи їх в емоційні ехо-камери. Як наслідок, один і той самий символ (наприклад, певний мем чи прапор) в різних алгоритмічних стрічках набуває абсолютно протилежних значень. Суспільство починає жити в стані *«запрограмованої неузгодженості»* (*engineered incoherence*).

У цифровому просторі символічних ознак також набуває метрика: кількість лайків, переглядів, репостів, індекс цитованості (в Академії) чи рейтингу в додатках. Тому можемо констатувати виникнення поняття «*обчислювального символу*» як одиниці значення, що не редукується до мовного знака, але існує як функція в багатовимірному просторі даних.

Таким чином, символ перестає бути виключно культурним феноменом і набуває інженерного виміру, парадоксально когерентного його онтологічному статусу. Епістемічна асиметрія ШІ (Zhou, 2026) полягає в структурному дисбалансі, за якого системи ШІ впливають на рішення або керують ними, але користувачі та творці не мають однакового розуміння того, як саме ШІ обробляє, пріоритезує або перевіряє свої знання. Постає логічна (адже математика глибокого навчання машин занадто складна для відстеження людьми) та онтологічна (користувачі часто не знають точної природи, походження, намірів та інтересів агента, який надає інформацію) непрозорість. Це утворює фундаментальний розрив у знаннях між людьми та машинами, який лише суперекспоненціально поглиблюється (Orban, 2025).

Зазначимо, що у межах кассірерівської філософії символу це породжує принципову напругу. Касірер наполягав на тому, що символічні форми є вираженням свободи людського духу, тоді як алгоритмічні системи базуються на детермінації, оптимізації та мінімізації помилки. Відповідно, виникає питання: чи може форма, що функціонує через статистичну необхідність, бути включеною до простору «духовної продуктивності», чи вона радикально виходить за його межі? Відповідь, звісно, не є ані простою, ані однозначною. З одного боку, ШІ продовжує лінію інструментальної раціональності модерну, яку Е. Касірер уже розглядав як одну із фаз символічного розвитку. З іншого боку, його здатність до генерації нових смислових конфігурацій (у тексті, образі, музиці) вказує на

появу гібридної форми, де людське і не-людське символічне переплітаються у спільному полі генерації значення.

І саме тут доцільно ввести поняття *постантропологічної символічної форми*. Її специфіка полягає в тому, що суб'єкт смислотворення більше не є виключно людським. Алгоритмічна система стає співучасником семіозису, причому не як автономний агент у класичному сенсі, а як розподілений механізм трансформації культурних патернів, адже сучасні моделі штучного інтелекту функціонують як екосистеми смислів, де значення виникає не в точці авторства, а в мережі взаємодій між користувачем, моделлю і даними. Сучасний дослідник (Kim, (Jeong Hyeon), 2025) стверджує: «Штучні вузли починають диктувати емоційні та епістемічні градієнти в людському дискурсі», що дозволяє переосмислити саму ідею інтерпретації: вона більше не є актом декодування, а стає процесом спів-генерації.

У цьому сенсі символ втрачає свою стабільність і набуває процесуального характеру. Він більше не *існує*, а *відбувається*, *постає* (в платонівському сенсі як сутність, τὸ τί ἦν εἶναι), що радикально наближає сучасну цифрову культуру до того, що можна назвати *онтологією потоку*, де сталі структури замінюються постійною реконфігурацією зв'язків. Водночас така динаміка може обумовлювати кризу епістемологічного принципу довіри, зокрема у варіанті Д. Деннета: «Інтенційна настанова – це стратегія, яку використовують хороші гравці в покер, хороші шахісти та прогнозисти фондового ринку, але це також стратегія, яку ми застосовуємо до комп'ютерів... ноутбук не *знає*, що він грає в шахи, і йому байдуже, якщо він програє, але ставитися до нього так, ніби він це знає і йому не байдуже – це єдиний спосіб грати проти нього або зрозуміти його поведінку» (Dennett, 2013, p. 81). Адже, якщо символічні форми більше не гарантують стабільного зв'язку з реальністю, виникає ефект семантичної нестабільності, в якому значення стає контекстуально мінливим.

Таким чином, сучасна ситуація може бути описана як подвійний процес: з одного боку – розширення символічних можливостей, з іншого – розмивання їхньої онтологічної основи. Л. Флоріді, розрізняючи цифрову й інформаційну онтології, стверджує, що «*цифрову онтологію* (кінцева природа реальності є цифровою, а Всесвіт – це обчислювальна система, еквівалентна машині Тюрінга) слід ретельно відрізняти від *інформаційної онтології* (кінцева природа реальності є структурною), щоб відмовитися від першої та зберегти лише другу як перспективний напрямок дослідження. Цифровий проти аналогового – це булева дихотомія, типова для нашої обчислювальної парадигми, але цифровий та аналоговий – це лише «способи представлення» Буття (перефразуючи Канта), тобто способи, якими реальність переживається або концептуалізується епістемічним агентом на заданому рівні абстракції. Кращою альтернативою є інформаційний підхід до структурного реалізму, згідно з яким знання про світ – це знання про його структури. Найбільш розумним онтологічним зобов'язанням виявляється інтерпретація реальності

як сукупності структур, що динамічно взаємодіють одна з одною» (Floridi, 2009).

І саме в цій амбівалентності символу і символічного, його побутуванні і як сутності, і як структури, і формується нова культурна парадигма, де ШІ виступає не просто технологією, а дзеркалом радикальної трансформації самої природи символу. Можна стверджувати, що касірерівська концепція символічних форм не втрачає актуальності, але потребує суттєвого перегляду. Якщо раніше символічні форми розглядалися як продукти людського духу, то сьогодні вони дедалі більше постають як гібридні конфігурації, в яких людське, технічне та алгоритмічне співіснують у спільному полі смислотворення. Цей зсув не означає «смерті символу» (за аналогією з численними маніфестаціями «смертей» – філософії, автора, тексту тощо), але означає кінець його класичної антропоцентричної моделі. І саме тут відкривається новий горизонт дослідження – аналіз символу як розподіленої, техногенно опосередкованої та постлюдської форми буття смислу.

Подальший розвиток цієї перспективи вимагає уточнення самої онтологічної рамки, в якій ми описуємо символічне. Якщо класична європейська традиція (від Канта до Касірера) виходила з того, що умови можливості досвіду закорінені в структурі суб'єктивності, то у випадку алгоритмічних систем ми маємо справу з радикально зміщеним центром конституювання смислу. Він більше не локалізується ані в трансцендентальному суб'єкті, ані в індивідуальній свідомості, а розподіляється між інфраструктурами обчислення, масивами даних і практиками взаємодії людини з моделлю. У цьому сенсі можна говорити про формування того, що М. Кастельс ще на рівні соціологічної візії називав «мережевим суспільством», але в сучасних умовах це суспільство набуває глибшого, семіотично-онтологічного, як це не парадоксально, виміру. Мережа більше не є лише каналом комунікації; вона стає середовищем, у якому виникають і циркулюють символічні форми. Інакше кажучи, символ перестає бути елементом цілого у мережі, постаючи як ефект мережевої конфігурації як такої.

Це дозволяє перейти до поняття *інфраструктурного семіозису,* в межах якого значення більше не прив'язане до окремого знака, а виникає як результат взаємодії багатьох рівнів системи: архітектури моделей, алгоритмічних маркерів, користувацьких запитів і контекстуальних фреймів. У такій ситуації традиційна герменевтика, заснована на інтерпретації «тексту», виявляється недостатньою, оскільки сам «текст» розчиняється в процесуальності обчислення. Результатом цього є поява ефекту смислової зв'язності, який для користувача виглядає як інтенціональність, що може бути описана як «функціональна ілюзія суб'єкта», котра виникає в момент, коли обчислювальна функція безпомилково імітує комунікативний акт, запроторюючи тести А. Тюрінга до музею плюсквамперфектних наукових концепцій.

У цьому сенсі ШІ не просто інтерпретує символи – він бере участь у виробництві умов, за яких символи можуть бути інтерпретовані. Таким чином, виникає своєрідна петля: символічне породжує алгоритмічне, а алгоритмічне, своєю чергою, реконфігурує символічне. Цю структуру можна описати як *рефлексивну символічну замкненість*, у якій немає зовнішньої точки опори, що гарантує остаточне значення. Постає фундаментальна наразі проблема символічного заземлення (С. Гарнад (Harnad, 1990), The Symbol Grounding Problem) як усвідомлення певного філософського кордону (не межі, а саме кордону, Рубікону), який відділяє обчислення від мислення, яка актуалізує розуміння того, що людська мова – це не просто набір кодів у хмарі даних, а живий продукт біологічної еволюції, тілесного досвіду та мільйонів років безпосередньої взаємодії з фізичною реальністю. Існують її різні візії: радикально скептична (Е. М. Бендер, А. Коллер, Г. Маркус) виходить з того, що проблема заземлення так і не вирішена, а великі мовні моделі – це просто гігантські «стохастичні папуги» (Е. М. Бендер) чи «розумні восьминоги» (Е. М. Бендер, А. Коллер), відповідно до відомих мисленнєвих експериментів, що генетично сходять до славетної «Китайської кімнати» Дж. Серла. ВММ навчилися так майстерно імітувати людську мову, що створюють для нас *функціональну ілюзію суб'єкта*, але всередині матриці символи залишаються абсолютно незаземленими, адже «…значення не можна вивчити лише з форми» (Bender & Koller, 2020, p. 5193); і техно-оптимістична, представники якої в опорі на функціональну семантику припускають, що у великих моделях виникає новий тип «внутрішнього/реляційного заземлення». Так, ШІ не може торкнутися яблука, але геометрична структура прихованого простору (*latent space*), де слово «яблуко» оточене тисячами зв'язків із кольорами, смаками, ботанічними термінами та культурними контекстами, настільки щільна й точна, що вона починає виконувати функцію заземлення всередині самої математичної моделі світу.

Отже, можна стверджувати, що ми спостерігаємо перехід від символічної культури як людського надбання до символічних екосистем як гібридних, техногенно-людських утворень. У цих екосистемах символ більше не належить суб'єкту – він циркулює як процес, як ефект і як тимчасова стабілізація в потоці даних. І саме тут філософія символічних форм переходить у фазу, де її предметом стає не лише культура, а й сама архітектура можливості смислу в техногенному світі, адже стає імовірним, що проблема символу в умовах алгоритмічної культури поступово зміщується від семіотичного рівня до рівня операційної онтології. Тобто питання більше не зводиться до того, як саме знак означає щось інше, а переходить у площину того, як обчислювальні системи взагалі допускають появу «іншості» як ефекту внутрішніх трансформацій даних. У цьому сенсі можна говорити про формування нового режиму реальності – *операційного реалізму*, в якому буття речей не передує їхній репрезентації

чи навіть Бодріяровому симулякру цієї репрезентації, а виникає як результат серії обчислювальних актів. Реальність більше не відображається і навіть не моделюється у класичному сенсі у призмі мови – вона ніби щоразу заново конфігурується через алгоритмічні процедури відбору, згортки та передбачення.

Якщо змістити оптику з опису нової символічної екології на філософсько-антропологічний рівень, то ключовим стає не сам факт алгоритмічного виробництва смислів, а те, як це перебудовує саму архітектоніку людського досвіду – структуру ноезису, ноеми й ноематичних форм мислення. У цифровому середовищі когнітивні налаштування людини змінюються: інтенціональність розщеплюється і стає розподіленою між людиною та інфраструктурами передструктурування можливостей. Коли користувач формулює запит, його ноезис уже частково сформований пошуковими звичками, автодоповненням, очікуваннями моделей і архітектурою того, що взагалі може бути сказано. Це означає виникнення екстеріоризованого ноезису – такого, що починається до свідомого наміру і триває поза межами індивідуальної інтенціональності, утворюючи гібридний контур мислення між людиною і системою. Якщо ноезис розщеплюється, то ноема як смислова даність також втрачає класичну стабільність. Відтак ноема більше не є єдиною структурою смислу – вона перетворюється на ансамбль потенційних актуалізацій, які реалізуються залежно від системних умов. Це означає перехід від ноеми як стабільного смислу до ноеми як простору смислових траєкторій, де значення не існує як завершений об’єкт, а розгортається як процес, що спричиняє глибший зсув: руйнується класична кореляційна схема «інтенція – даність – синтез» смислу, яка замінюється багаторівневою конфігурацією запиту, алгоритмічної передобробки, варіативної генерації та постінтерпретації.

Між інтенціональним актом і смисловою даністю виникає проміжний рівень системної організації можливого, який фактично передвизначає горизонт досвіду ще до його актуалізації. Соціально це означає перехід від індивідуального суб’єкта знання до інфраструктурно розподіленого суб’єкта пізнання. Знання більше не локалізується у свідомості, а виникає в мережевій взаємодії платформ, алгоритмів і користувацьких практик. Людина мислить, але умови мислення вже задані системами, які визначають доступність інформації, релевантність і навіть форму запиту. Формується епістемічне середовище замість автономного епістемічного суб’єкта, де пізнання є властивістю екосистеми, а не індивіда. У цьому контексті цифрова онтологія символу є водночас посткантіанською і, що парадоксально, неокантіанською, в Касіреровому дусі. Вона посткантіанська, оскільки руйнує ідею трансцендентального суб’єкта як носія апріорних умов досвіду: ці умови тепер зовнішні, технічні, інфраструктурні і змінні. Те, що у Канта було структурою свідомості, стає архітектурою обчислювальних систем. Але водночас відбувається

і своєрідне повернення до Канта, оскільки знову постає фундаментальне питання про умови можливості досвіду, проте відповідь зміщується від свідомості до алгоритмічно організованого середовища.

Це означає не повернення до кантівської системи, а радше екстеріоризацію трансцендентальної проблематики, де «апріорі» більше не є внутрішньою формою суб'єктивності, а стає зовнішньою формою технічної організації. У підсумку ноезис стає розподіленим і частково передструктурованим, ноема – варіативною і процесуальною, а досвід – опосередкованим інфраструктурами обчислення. Пізнання втрачає статус автономного акту суб'єкта і перетворюється на процес, що виникає в екосистемі взаємодії людини, алгоритмів і даних. Людина в цій конфігурації більше не є джерелом умов досвіду, а стає вузлом у мережі їхньої реалізації, де мислення відбувається як спільна подія біологічного і технічного.

Якщо ілюстративно звести докупи пізніші інтуїції щодо символу, виникає цікава констеляція. У М. Гайдеґґера – це онтологічний по-став (нім. *Gestell*; пер. М. Кушніра), що структурно-технічно до певної міри визначає горизонт явлення буття, тобто також і *Dasein* людини, і її істинну екзистенцію; у Ж. Делеза – продуктивна іманентність бажання, що розгортає множинність реальностей; у Е. Гуссерля – трансцендентальна структура досвіду, яка забезпечує смислову зв'язність світу. Цифрова онтологія символу перетинає всі три, але трансформує їх у нову конфігурацію: гайдеґґерівський *Gestell* стає риштуванням, інфраструктурою можливого, машини бажання – алгоритмічно керованими потоками смислотворення, а життєсвіт, *Lebenswelt,* – датифікованим середовищем, у якому досвід завжди вже опосередкований. У таких умовах життєсвіт набуває характеру не потоку переживань, а серії перемикань між готовими смисловими рамками. Це означає глибинну трансформацію символічних форм життя: символ більше не функціонує виключно як автономна культурна структура, що акумулює історичну пам'ять, ритуальну глибину чи екзистенційне значення (Кретов & Кретова, 2017). Він дедалі частіше виступає як операційна одиниця взаємодії з цифровими системами. Лайк перестає бути знаком ставлення і стає сигналом оптимізації інформаційної стрічки; текст перестає бути лише висловлюванням і перетворюється на тригер для генеративних систем; зображення більше не є тільки репрезентацією, а входить у тренувальні та класифікаційні контури алгоритмів (Кретов, Козак & Кретова, 2026).

Зауважимо, що зазначений спосіб кореляції між свідомісним і технічним, власне, алгоритмічно-статистичним виміром символу та символічного видається суголосним пізнім концептам М. Фуко та М. Гайдеґґера *диспозитив* (яким філософ позначає складну, гетерогенну мережу, що об'єднує дискурсивні (тексти, закони, теорії) та недискурсивні (архітектура інституцій, заходи безпеки, адміністративні практики) елементи), та *по-став* або *риштування* (пер. А. Єрмоленка) (*Gestell* як каркас, техніка як

зовнішня сітка, штучна конструкція, яка накладається на природу й людину, обмежуючи та скеровуючи наше сприйняття світу).

Сучасний дослідник зазначає: «Зрештою, можна зробити висновок, що хоча *диспозитив* і *По-став* демонструють певні паралелі між Фуко та Гайдеґґером, вони далеко не еквівалентні або «ідеально відповідні» поняття. У той час як Гайдеґґер постійно нагадує нам про те, як сучасна думка несе забуття про Буття, що призводить до узагальненого, об'єктивуючого «погляду» нашої культури, Фуко простежує численні історичні траєкторії, через які «око технології» почало діяти різними способами, нерозривно пов'язане з нашою соціальною та політичною реальністю» (Villadsen, 2024).

Символ, отже, може втрачати свою класичну культурну автономію і набуває функціонально-технічного статусу, де його значення визначається не стільки традицією чи інтерпретацією, скільки операційною роллю в системі. Ця трансформація символу та символічного не означає зникнення символічної природи людини, але означає зміну режиму символізації. Якщо раніше людина була головним виробником символічних форм, які структурували світ, то тепер символічні форми дедалі частіше задаються інфраструктурами, а людина входить у режим символічного коворкінгу з ними. Уява більше не функціонує як відносно автономний простір символотворення, а працює в полі вже наявних шаблонів генерації, запропонованих алгоритмічними системами. Це створює змішану ситуацію, в якій символічність стає не виключно людською властивістю, а спільним продуктом взаємодії людини, даних і технічних середовищ.

Безумовно, подібні констатації описують становлення нової парадигми символічного та постлюдської смислогенерації, яка змінює саму структуру смислу. Класична ж бо гуманітарна традиція виходила з припущення, що смисл має глибину, що інтерпретація є рухом до сутності, а розуміння потребує часу і поступового занурення. У цифровому середовищі смисл дедалі більше визначається швидкістю своєї появи, здатністю до циркуляції та конкурентною видимістю. Значення перестають бути стабільними сутностями і стають тимчасовими конфігураціями, які постійно змінюються залежно від контексту, платформи й алгоритмічних умов. Це формує досвід поверхневої насиченості смислом, у якому інтенсивність значень не обов'язково супроводжується їхньою стабільністю чи глибиною.

У цьому контексті постає питання: чи залишаються смисли власне «людськими», людиномірними? За Р. Брайдотті, людина в цифрову епоху перестала бути Протагоровою мірою всіх речей. Але смисли залишаються людськими в тому сенсі, що будь-яке значення все ще потребує людського досвіду, тілесності, емоційного переживання та когнітивної інтерпретації. Смисл не може повністю існувати поза горизонтом людської уваги, оскільки саме вона надає йому актуальності. Однак водночас смисли вже не належать виключно людині, оскільки форми їхнього виникнення,

циркуляції та стабілізації визначаються алгоритмічними інфраструктурами, які структурують доступ до інформації, задають контексти видимості і попередньо формують простір можливих інтерпретацій. У результаті смисл набуває гібридного статусу: він є одночасно людським переживанням і ефектом технічної організації середовища. Антропологічно це означає перехід від людини як автономного суб'єкта символотворення до людини як співінтерпретатора системи, в якій умови появи смислу вже частково сконструйовані. Людина не втрачає здатності творити значення, але втрачає монополію на їхню форму, швидкість і контекст виникнення. Життєві форми стають інтерфейсними, символи – операційними, смисли – розподіленими, а досвід – опосередкованим багаторівневими структурами обчислення. У цьому змішаному режимі людські смисли не зникають, але втрачають автономність, зберігаючи при цьому свою переживану реальність як ефект спільного функціонування людини і техногенного середовища.

Висновки

Узагальнюючи проведений аналіз цифрової онтології символу в її філософсько-антропологічному, феноменологічному та соціальному вимірах, можна констатувати формування якісно нового режиму смислотворення, топології смислу, в якому класичні структури свідомості, репрезентації та інтерпретації зазнають глибокої трансформації під впливом алгоритмічно організованих середовищ. Ідеться не просто про технологічне опосередкування досвіду, а про перебудову самих умов можливості досвіду, що зачіпає ноезис, ноему та ноематичні структури мислення. Людський інтенціональний акт більше не функціонує як автономне джерело смислу, оскільки він вбудовується у розподілені системи не людської аперцепції, а алгоритмізованого передструктурування можливого, де значна частина когнітивних завдань вирішується до моменту усвідомленого людського вибору або інтерпретації.

Це означає, що ноезис набуває екстеріоризованого характеру, стаючи гібридною операцією, в якій суб'єктивна інтенція перетинається з алгоритмічними механізмами прогнозування, фільтрації та генерації. Відповідно, ноема втрачає статус стабільної смислової даності і перетворюється на варіативне поле потенційних актуалізацій. Смисл більше не існує як завершена структура, а розгортається як множинність можливих траєкторій, що реалізуються залежно від контекстуальних і технічних умов. У цифровому середовищі один і той самий запит не має єдиного корелята у вигляді усталеного значення, натомість породжує спектр інтерпретацій, які залежать від архітектури моделі, даних навчання та інфраструктури платформи. Таким чином, відбувається перехід від класичної феноменологічної кореляції інтенції та ноеми до динамічної системи смислових актуалізацій, де значення є подієвим і процесуальним, а не субстанційним.

На рівні ноематичних структур мислення це спричиняє радикальну перебудову досвіду. Класична схема, в якій свідомість конституює смисл через спрямованість на об'єкт, поступається місцем багаторівневій конфігурації, в якій між інтенціональним актом і смисловою даністю виникає проміжний рівень алгоритмічної превентивної організації. Цей рівень визначає не лише те, як інтерпретується досвід, але й те, що може функціонувати чи бути розглянутим як досвід. Унаслідок цього життєвий світ, за умови превалювання цієї досвідної моделі втрачає свою безпосередність і може бути розглянутий як інтерфейсно опосередкована структура, в якій доступ до реальності завжди вже попередньо фреймований і структурований системами фільтрації, рекомендації та генерації.

Досвід стає не первинним контактом зі світом, а результатом обробки можливостей, що передують усвідомленню. У соціальному вимірі це означає перехід від індивідуального суб'єкта пізнання до інфраструктурно розподіленого режиму епістемічності. Знання більше не локалізується у свідомості окремого індивіда, а виникає в мережі взаємодій між користувачем, алгоритмічними системами та масивами даних. Людина в такій конфігурації не втрачає здатності мислити, але втрачає монополію на формування умов власного мислення. Її когнітивні траєкторії частково визначаються архітектурою платформ, що структурують увагу, релевантність і доступність інформації. Таким чином, формується новий тип епістемічного середовища, в якому пізнання є властивістю системи взаємодії, а не автономного суб'єкта.

У підсумку можна стверджувати, що сучасна цифрова культура формує новий режим символічності, в якому символ більше не є стабільною культурною формою або виключно людським засобом репрезентації, а стає операційним елементом розподілених систем смислотворення. Смисли при цьому не зникають, але змінюють свій онтологічний статус: вони перестають бути автономними сутностями і перетворюються на процесуальні ефекти взаємодії людини, даних і алгоритмічних структур. Людина залишається носієм переживання смислу, але вже не є його єдиним джерелом або гарантом його стабільності. У межах постлюдських топологій смислу простір формування знання остаточно втрачає свій класичний, антропоцентричний вектор і перетворюється на динамічну, багатовимірну архітектуру. Смисл більше не локалізується в індивідуальній свідомості людини, а розподіляється всередині складних, неденотативних ландшафтів, латентних, не розгорнутих вербально смислових просторів великих мовних моделей і цифрових мереж.

У цих нових топологіях знаки відриваються від своїх фізичних референтів, вступаючи у процес нескінченного рекурсивного самовідтворення, де математична функція передує когнітивному акту, а символи постають як динамічні смислогенеративні моделі з онтологічною та семіотичною природою водночас. На зміну лінійному зв'язку між

суб'єктом і світом приходить мережева архітектура безсуб'єктних інтерпретацій, яка й визначає нові, наразі доволі нечіткі обриси постлюдської епістемології.

Декларація використання систем штучного інтелекту

Автором використано генеративний штучний інтелект (Gemini 5) з метою стилістичної оптимізації; дата використання: 12 травня 2026 року.

Список використаних джерел

Атаманчук, В. П. (2022). Цифрова гуманітаристика в наукових вимірах. *Наукові записки Малої академії наук України, 2*(24), 3–9. https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-01

Беднарський, С. (2025). Цифрові гуманітарні науки: cogito, ergo data. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки, 2*(98), 73–84. https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(98).2025.73-84

Бутченко, Т. (2025). Від утопій до цифрових моделей: еволюція філософсько-методологічних засад соціального проєктування. *Humanities Studies, 23*(100), 9–16. https://doi.org/10.32782/hst-2025-23-100-01

Воронкова, В. Г., & Нікітенко, В. О. (2022). *Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика*. Львів-Торунь: Liha-Pres.

Еліот, Т. С. (2008). Порожні люди; пер. з англ. О. Мокровольського. *Всесвіт, 7–8*, 168–174. https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/474/41 (дата звернення: 12.05.2026).

Коломоєць, І. (2025). Цифровий гуманізм як соціокультурна парадигма гуманістично-орієнтованого суспільства цифрової епохи. *Humanities Studies, 25*(102), 56–67. https://doi.org/10.32782/hst-2025-25-102-06

Кретов, П. В., & Кретова, О. І. (2017). Символічний ландшафт свідомості: людина між репрезентаціоналізмом, функціоналізмом та релятивізмом. *Антропологічні виміри філософських досліджень, 12*, 40–49. https://doi.org/10.15802/ampr.v0i12.119122

Кретов, П. В., Козак, Б. В., & Кретова, О. І. (2026). Формальний та смисловий аспекти символу та символізації в цифровій культурі. *Вісник гуманітарних наук*. https://doi.org/10.5281/zenodo.20401624

Сухомлин, О. (2020). Digital Humanities: цифрова ера у гуманістаристиці. *Молодь і ринок, 3-4*(182–183), 157–161. https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.216808

Bender, E., & Koller, A. (2020). Climbing towards NLU: On meaning, form, and understanding in the age of data. *Proceedings of the 58th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 5185–5198. https://doi.org/10.18653/v1/2020.acl-main.463

Braidotti, R. (2018). Posthuman critical theory. In R. Braidotti & M. Hlavajova (Eds), *The Posthuman Glossary* (pp. 339–342). Bloomsbury. https://doi.org/10.5040/9781350030275.0022

Cassirer, E. (1957). *The philosophy of symbolic forms: Vol. 3. The phenomenology of knowledge*; trans. by R. Manheim. New Haven: Yale University Press.

Chalmers, D. J. (1997). *The conscious mind*. New York – Oxford: Oxford University Press.

Coeckelbergh, M. (2020). *AI ethics*. Cambridge, MA: MIT Press.

Dennett, D. C. (2013). *Intuition pumps and other tools for thinking*. New York: W. W. Norton & Company.

Floridi, L. (2009). Against digital ontology. *Synthese, 168*, 151–178. https://doi.org/10.1007/s11229-008-9334-6

Floridi, L. (2011, May 1). *The philosophy of information* (online ed.). Oxford: Oxford Academic. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199232383.001.0001 (дата звернення: 09.05.2026).

Goethes Werke: Schriften zur Kunst, Schriften zur Literatur, Maximen und Reflexionen. (1981). *Hamburger Ausgabe in 14 Bänden, Band 12. Schriften zur Kunst; Maximen und Reflexionen.* Mün̈chen: Verlag C. H. Beck.

Harnad, S. (1990). The symbol grounding problem. *Physica D: Nonlinear Phenomena*, *42*(1–3), 335–346.

Hayles, K. (1999). *How we became posthuman*. Chicago – London: The University of Chicago Press.

Kim, J. (Jeong Hyeon). (2025, October 30). Echoes of the synthetic crowd: The topological inversion of social cognition in algorithmic networks. *SSRN eLibrary*. https://doi.org/10.5281/zenodo.17484150, *SSRN*: https://ssrn.com/abstract=5681782 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5681782

Nguyen, C. T. (2020). Echo chambers and epistemic bubbles. *Episteme, 17*(2), 141–161. https://doi.org/10.1017/epi.2018.32

Obolevitch, T. (2025). *From onomatodoxy to aesthetics: Aleksei Losev's concept of symbol*. Leiden; Boston: Brill.

Orban, D. (2025). Jolting technologies: Superexponential acceleration in AI capabilities and implications for AGI. *arXiv.org*. https://doi.org/10.48550/arXiv.2507.06398

Qatrani, O. S. (2025, June 27). The invisible weapon reshaping power and diplomacy in the digital. *Authorea*. https://doi.org/10.22541/au.175103848.82861219/v1

Vallor, S. (2016, September 22). *Technology and the virtues: A philosophical guide to a future worth wanting* (online ed.). New York: Oxford Academic. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190498511.001.0001 (дата звернення: 09.05.2026).

Vervaeke, J., & Mastropietro, C. (2024). *Awakening from the meaning crisis: Part One: Origins.* Story Grid Publishing LLC.

Villadsen, K. (2024). Heidegger and Foucault on modern technology: Does Gestell ‘correspond perfectly’ to dispositif? *Journal of Political Power, 17*(2), 169–187. https://doi.org/10.1080/2158379X.2024.2390408

Zhou, J. (2026, March 16). When the boss is a voice: Synthetic authority and epistemic asymmetry in AI-mediated management. *SSRN*. https://ssrn.com/abstract=6425178 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.6425178

Pavlo KRETOV,
PhD of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Cherkasy State Technological University
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2593-3731

Olena KRETOVA,
PhD in Pedagogical sciences, Associate professor,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3947-4479

THE SYMBOLIC DIMENSION OF DIGITAL EPISTEMOLOGY AND POSTHUMAN TOPOLOGIES OF MEANING

The article carries out a philosophical analysis of the symbolic dimension of digital epistemology within the context of the transformation of the symbol's ontological status in modern culture. The study proceeds from the thesis that the digitalization of social

communication, the development of artificial intelligence and algorithmic information processing systems lead not only to a change in the methods of production and dissemination of knowledge, but also to a transformation of the very mechanisms of symbolization, which determine the horizons of human experience and meaning generation. The genealogy of the concept of a symbol from antiquity to the present day is traced. It is shown that in the ancient tradition the symbol appeared as a form of involvement in higher being, in the Enlightenment it acquired the features of an instrument of rational ordering of experience, in romanticism it was considered as a way of representing the infinite in the finite, while in the philosophy of the twentieth century the symbol was increasingly understood as a fundamental structure of culture, language and consciousness. Special attention is paid to the debate between the instrumental and ontological paradigms of the interpretation of a symbol. It is substantiated that the model of the symbol as a tool for cultural construction of the world is insufficient for explaining the processes of meaning-making in the conditions of digital culture, in which the symbolic acquires the features of an autonomous environment for the functioning of knowledge. The historical and philosophical, hermeneutic, phenomenological and comparative methods were the methodological basis of the study. The originality of the work lies in the conceptualization of posthuman topologies of meaning as specific configurations of symbolic structures, within which the production and circulation of meanings are carried out not only by humans, but also by algorithmic agents. It is argued that digital epistemology transforms the symbol from a means of representing reality to a condition of access to it, since in the digital age the symbol functions not so much as a sign, but as an ontological structure that determines the possibilities of cognition, communication and construction of the lifeworld. The practical significance of the study lies in the possibility to apply its results to the analysis of digital culture, the information society and the latest forms of interaction between humans and technologies. It is concluded that the emergence of posthuman topologies of meaning indicates a transition from an anthropocentric to a distributed model of symbolization, within which the symbol appears not as an object of interpretation, but as the environment of existence of a modern cognitive agent.

Keywords: *symbol, digital epistemology, ontology of the symbol, posthuman topologies of meaning, artificial intelligence, digital culture, social philosophy, meaning generation*

References

Atamanchuk, V. P. (2022). Tsyfrova humanitarystyka v naukovykh vymirakh (Digital humanities in scientific dimensions). *Naukovi zapysky Maloi akademii nauk Ukrainy, 2*(24), 3–9. https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-01 [in Ukrainian].

Bednarskyi, S. (2025). Tsyfrovi humanitarni nauky: cogito, ergo data (Digital humanities: Cogito, ergo data). *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky, 2*(98), 73–84. https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(98).2025.73-84 [in Ukrainian].

Bender, E., & Koller, A. (2020). Climbing towards NLU: On meaning, form, and understanding in the age of data. *Proceedings of the 58th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 5185–5198. https://doi.org/10.18653/v1/2020.acl-main.463

Braidotti, R. (2018). Posthuman critical theory. In R. Braidotti & M. Hlavajova (Eds), *The Posthuman Glossary* (pp. 339–342). Bloomsbury. https://doi.org/10.5040/9781350030275.0022

Butchenko, T. (2025). Vid utopii do tsyfrovykh modelei: evoliutsiia filosofsko-metodolohichnykh zasad sotsialnoho proiektuvannia (From utopias to digital models: The evolution of philosophical and methodological foundations of social design). *Humanities Studies, 23*(100), 9–16. https://doi.org/10.32782/hst-2025-23-100-01 [in Ukrainian].

Cassirer, E. (1957). *The philosophy of symbolic forms: Vol. 3. The phenomenology of knowledge*; trans. by R. Manheim. New Haven: Yale University Press.

Chalmers, D. J. (1997). *The conscious mind*. New York – Oxford: Oxford University Press.

Coeckelbergh, M. (2020). *AI ethics*. Cambridge, MA: MIT Press.

Dennett, D. C. (2013). *Intuition pumps and other tools for thinking*. New York: W. W. Norton & Company.

Eliot, T. S. (2008). Porozhni liudy; per. z anhl. O. Mokrovolskoho (The hollow men; transl. from Eng. by O. Mokrovolskyi). *Vsesvit, 7–8*, 168–174. https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/474/41 [in Ukrainian].

Floridi, L. (2009). Against digital ontology. *Synthese, 168*, 151–178. https://doi.org/10.1007/s11229-008-9334-6

Floridi, L. (2011, May 1). *The philosophy of information* (online ed.). Oxford: Oxford Academic. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199232383.001.0001 (дата звернення: 09.05.2026).

Goethes Werke: Schriften zur Kunst, Schriften zur Literatur, Maximen und Reflexionen. (1981). *Hamburger Ausgabe in 14 Bänden, Band 12. Schriften zur Kunst; Maximen und Reflexionen.* Mün̈chen: Verlag C. H. Beck.

Harnad, S. (1990). The symbol grounding problem. *Physica D: Nonlinear Phenomena*, *42*(1–3), 335–346.

Hayles, K. (1999). *How we became posthuman*. Chicago – London: The University of Chicago Press.

Kim, J. (Jeong Hyeon). (2025, October 30). Echoes of the synthetic crowd: The topological inversion of social cognition in algorithmic networks. *SSRN eLibrary*. https://doi.org/10.5281/zenodo.17484150, *SSRN*: https://ssrn.com/abstract=5681782 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5681782

Kolomoiets, I. (2025). Tsyfrovyi humanizm yak sotsiokulturna paradyhma humanistychno-oriientovanoho suspilstva tsyfrovoi epokhy (Digital humanism as a socio-cultural paradigm of a humanist-oriented society of the digital age). *Humanities Studies, 25*(102), 56–67. https://doi.org/10.32782/hst-2025-25-102-06 [in Ukrainian].

Kretov, P. V., & Kretova, O. I. (2017). Symvolichnyi landshaft svidomosti: liudyna mizh reprezentatsionalizmom, funktsionalizmom ta reliatyvizmom (Symbolic landscape of consciousness: Man between representationalism, functionalism and relativism). *Antropolohichni vymiry filosofskykh doslidzhen, 12*, 40–49. https://doi.org/10.15802/ampr.v0i12.119122 [in Ukrainian].

Kretov, P. V., Kozak, B. V., & Kretova, O. I. (2026). Formalnyi ta smyslovyi aspekty symvolu ta symvolizatsii v tsyfrovii kulturi (Formal and semantic aspects of the symbol and symbolization in digital culture). *Visnyk humanitarnykh nauk.* https://doi.org/10.5281/zenodo.20401624 [in Ukrainian].

Nguyen, C. T. (2020). Echo chambers and epistemic bubbles. *Episteme, 17*(2), 141–161. https://doi.org/10.1017/epi.2018.32

Obolevitch, T. (2025). *From onomatodoxy to aesthetics: Aleksei Losev's concept of symbol*. Leiden; Boston: Brill.

Orban, D. (2025). Jolting technologies: Superexponential acceleration in AI capabilities and implications for AGI. *arXiv.org*. https://doi.org/10.48550/arXiv.2507.06398

Qatrani, O. S. (2025, June 27). The invisible weapon reshaping power and diplomacy in the digital. *Authorea.* https://doi.org/10.22541/au.175103848.82861219/v1

Sukhomlyn, O. (2020). Digital Humanities: tsyfrova era u humanistarystytsi (Digital Humanities: The digital era in the humanities). *Molod i rynok, 3-4*(182–183), 157–161. https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.216808 [in Ukrainian].

Vallor, S. (2016, September 22). *Technology and the virtues: A philosophical guide to a future worth wanting* (online ed.). New York: Oxford Academic. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190498511.001.0001 (дата звернення: 09.05.2026).

Vervaeke, J., & Mastropietro, C. (2024). *Awakening from the meaning crisis: Part One: Origins.* Story Grid Publishing LLC.

Villadsen, K. (2024). Heidegger and Foucault on modern technology: Does Gestell 'correspond perfectly' to dispositif? *Journal of Political Power, 17*(2), 169–187. https://doi.org/10.1080/2158379X.2024.2390408

Voronkova, V. H., & Nikitenko, V. O. (2022). *Filosofiia tsyfrovoi liudyny i tsyfrovoho suspilstva: teoriia i praktyka (Philosophy of the digital person and digital society: Theory and practice).* Lviv-Torun: Liha-Pres. [in Ukrainian].

Zhou, J. (2026, March 16). When the boss is a voice: Synthetic authority and epistemic asymmetry in AI-mediated management. *SSRN*. https://ssrn.com/abstract=6425178 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.6425178

Стаття надійшла 14.05.2026
Прорецензовано: 28.05.2026
Прийнято: 01.06.2026
Оприлюднено: 30.07.2026